

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 28 (1876) 12 fevral 2019-cu il

HAVALANSIN XANININ SƏSİ

Xan əmi haqqında xatirə yazmaq həmişə məni düşündürüb, lakin həm də fikirləşmişəm ki, sənət dünyasını, şəxsiyyətini, insani keyfiyyətlərini, bütövlüyünü, mənəvi dünyasını ona layiq əks etdirə biləcəyəmmi? İndinin özündə də xanəndənin "Segah"ının "zili" və "mübarriğə"si qulaqlarımda səslənərək şəffaf dağ şalaləsi kimi zirvədən axıb tökülür, qarşısına çıxan bütün maneələri aşaraq Xəzərə qovuşur.

Görkəmli musiqi tədqiqatçısı Firudin Şuşinski uzun illər apardığı tədqiqatlar və müşahidələr əsasında Xan Şuşinskinin sənət fərdiliyini və fenomen istedadının geniş təhlilini vermiş, sanki yeni bir söz demək imkanımızı əlimizdən almışdır. Firudin Şuşinskinin həm də bu dahi sənətkarla uzun illər sıx dostluq əlaqələri var idi. Bu möhkəm dostluğun nəticəsi idi ki, Xan əmi ona "Firi bala" deyərək müraciət edirdi.

Xan əmi həm də ailəmizin çox sevilən, əziz və böyük dostu idi. Hələ 1936-cı ildə Xan Şuşinski Şuşadakı evimizin yuxarı mərtəbəsindəki böyük zalında atamın toy məclisində iştirak etmişdi. O vaxtlar onun 35 yaşı varmış. Təsəvvür edirəm ki, bu yaşda Xanı dinləmək necə böyük xoşbəxtlik idi. Bu, o vaxtlar idi ki, repressiya tufanları artıq qapıları döyürdü. Atamın dayısı Şükür bəy Köçərlinin bəlkə də ürəyinə dammışdı ki, son dəfə olaraq ailəmizin sevimlisi Xan əmini dinləyir. Anamın xatirəsində məclisdə oxunan bu sözlər də ömürlük hafizəsinə həkk olunmuşdu.

Gözəlim, gəl yaxınlaş da mənə,
Çün sabahın göz yaşı var.
Gün gələr, saç ağarar, bel bükülər,
Qalarsan gəncliyə həsrət,
O da keçmişdə qalar.

Repressiya hadisələri, müharibənin ağır-acıları da Xan əmiyə olan sevgini azaltmadı, əksinə, daha da ülviləşdirdi. Xan əminin əmim Hidayətlə çox isti və səmimi münasibətləri var idi. Şuşada yay mövsümü başlayanda şəhərə səs yayılardı ki, Xan gəlib. Ha-

mı onu kənardan da olsa, görməyə tələsərdi. Şəhərə çıxan hər bir kəs "Meydan bulağı"ndan "Bazarbaşına" nəzər salanda qəddi-qamətli, uca boylu, şux yerli, yaraşlıq, bir əlində təzə həsir zənbil, ağzında demisi olan Xan əmini uzaqdan tanıyardılar. Xan əmi nə qədər Şuşada qalardı, əmim özü onun ardınca gedər və evə dəvət edərdi. Həyat yoldaşı Sayat xala çox əla aş demləyərdi. Xan əmi çox mahir nərd ustası idi. Zəri stəkanda silkələyərək atardı və rəqibini də buna məcbur edərdi. Bu xüsusiyyət onun necə bir halal insan olmasının daha bir ifadəsi idi. Biclik işlədərək zəri cütləməyi xoşlamazdı. Əmim onunla nərd oynamaqdan böyük zövq alardı.

Xan əmi olduqca həssas və qəlbi kövrək bir insan idi. Xanəndələrimizdən biri radioda "Qarabağ şikəstəsi"ni lentə yazdırarkən Səməd Vurğunun "Azərbaycan" şeirində çox ciddi təhrifə yol vermişdi. "Havalansın Xanın səsi" əvəzinə, "havalansın elin səsi" ifadəsini işlətməmişdi. Bu, Xan əminin ürəyinə toxunmuşdu. Filarmoniyanın bağında həmkarları ilə əyləşərkən "o nədir ə elə, oxuyur "havalansın elin səsi". Bəyəm Səməd elə sözmü yazıb?!"

Xan əminin bu sözü yuxarılara çatmış və elə həmin gün də o yazını fonotekanın fondundan ləğv etmişdilər.

Məlumdur ki, Xan əminin Səməd Vurğunla çox səmimi və sıx dostluq əlaqələri var idi. Səməd Vurğun Xan əminin "Segah"ını, xüsusilə "Yetim Segah"ını, "Qarabağ şikəstəsi"ni, "Mirzə Hüseyin Segah"ını çox sevmiş. Səməd Vurğundan söz düşəndə qaşları çatılır, xəyala dalar, deyərmiş ki, o qədər ölməli pis adamlar var ki, Səməd niyə belə tez dünyadan köçdü?

Xan əmi çox yüksək mənəviyyət sahibi idi. Məclislərin birində ona içki təklif edilmiş, o isə qəti imtina edərək "Canım, bu səs mənə xalqın əmanətidir. Əmanətə xəyanət olmaz" demişdi.

Yay aylarının birində anam məni bazara göyerti almağa göndərmişdi. Xan əmi kənddən gətirilmiş çox gözəl, sarı, uzunboğaz "düşest" armudu satan kəndli ilə söhbətləşərək, qiyməti bir qədər aşağı salmağı təklif edirdi, lakin kəndli heç cür razılaşmırdı. Xan əmi məcbur olaraq "Mən Xan əmiyəm də, məni tanımadın?" Əfsuslar olsun ki, həmin kəndli Xan əmini tanımadı, həтта məndə o kəndliyə qarşı ikrah-hissi oyandı.

Qarabağ hadisələri başlayarkən məlum oldu ki, Şuşanın azərbaycanlılar yaşayan əksər kəndlərində nə radio qovşağı, nə də elektrik xətti yox imiş. Kənd sakinləri iki yüz il bundan əvvəl olduğu kimi neft lampalarından istifadə edirmişlər. Mən həmin kəndlinin Xan əmini o vaxt niyə tanımadığı-

mən soruşdum ki, Xan əmi indinin özündə də belə yaraşlıqdır, bəs gəncliyində necə idi? Əmim xeyli xəyala dalararaq cavab verdi ki, Xan gəncliyində ən gözəl qızdan da gözəl oğlan idi. Əmim rəhmətə gedəndə Xan əmi Firudin Şuşinski ilə dəfn mərasimində və yas məclisində iştirak etdi.

Həyat yoldaşının kiçik bacısı Gülnarə Xan əminin qızı Bəyimxanımla 190 nömrəli məktəbin ikinci sinfində oxuyarkən gəlib evdə danışmış ki, Xan əminin qızı bizimlə oxuyur. Evdəkilər uşağın bu sözüne elə də əhəmiyyət verməyərək bir müddətdən sonra başa düşürlər ki, Xan Şuşinskinin qızı onunla bir sinifdə oxuyur.

Onun sənəti bugünkü xanəndələrimizə də nümunə ola bilər. Ağayana qaməti, oturuşu, səlis və aydın diksiyası vardı, muğamların zil məqamlarında belə, sifətinin cizgilərinin gərginliyi hiss olunmazdı, səsinin müxtəlif üsullarla istifadə etməsi, ağızını çox geniş açmaması onun yaddaqalan sənət fərdiliyi və mədəniyyəti idi. Onun səs diapazonu üç oktavadan da kənara çıxırdı. Vokal sənətində lirik tenor üçün bu, çox nadir hadisə idi. O, özünəməxsus dağ şalaləsi kimi büllür və şəffaf səsi ilə ustadları hesab etdiyi Cabbar Qaryağdıoğlunun, Seyid Şuşinskinin və İslam Abdullayevin sənət yolunu davam etdirmiş və Qarabağ muğam məktəbini daha yüksək zirvələrə qaldırmışdır.

İstedadına görə xalqımız tərəfindən hələ gəncliyindən ona verilən məşhur təbrizli xanəndə Əbülhəsən xan İqbalın Xan adını daşımaqla həm də əsil-nəcəbətine görə Qarabağ xanlığının əsasını qoyan bacarıqlı sərkərdə və dövlət xadimi Pənahəli xan Cavanşir nəslinin davamçısı kimi əyilməzlik və mərdanəlik xüsusiyyətlərini iç dünyaya

sında yaşadırdı. Şuşada 1979-cu ilin yay mövsümü başlamışdı. Xan əmi gəlməmişdi. Mart ayının soyuq bir yaz gecəsində Bakıda dünyasını dəyişmişdi. "Topxana" meşəsinin qaşları çatılmış, "Uçmıx" zirvəsi xəyala dalmışdı, "Daşaltı" çayının zümzüməsi yanıqlı bir bayatı çağırırdı.

**Üzüyün qaşsız qaldı,
Çəmən quşsuz qaldı.
Ay aman, Xan əmi getdi,
Şuşamız başsız qaldı.**

Axşam düşürdü. "Bazarbaşı"ndakı gücləndirici radionun səsi ürekləri titrəderək dalğa-dalğa ətrafa yayılırdı. Xan əmi "Qarabağ şikəstəsi" oxuyurdu.

**Axşam üstü qoy uzaqdan,
Havalansız Xanın səsi,
Qarabağın şikəstəsi.**

Sən dünyaya İsfəndiyar kimi gəl-din. Lakin təkrarolunmaz sənətinlə muğamlarımızın, xalq mahnılarımızın xanı, sultanı, şahı zirvəsinə yüksəldin. Yüz illər sonra da dahi Səməd Vurğunun "Azərbaycan" şeirini oxuyanlar Xan adlı məşhur bir Azərbaycan xanəndəsinin varlığını bir daha xatırlayacaqlar. Gün gələcək, doğma Şuşada sən özünə layiq əzəmətli heykəlin ucalacaq.

**Hacı Tahir ƏZİMİ
Musiqişünas**

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ
İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA
DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN
MALİYYƏ YARDIMI İLƏ**